

woordige verspreidingspatroon in stand houden, dan zal er gedund moeten worden. Hetgeen trouwens al gebeurt.

Het is echter waarschijnlijk, dat door de successie elders in het bos weer gunstige biotopen voor deze soorten ontstaan. Totdat ook hieraan een einde komt en dan zal

het alleen door menselijk ingrijpen mogelijk zijn, voor deze en ook andere soorten een gunstig biotoop in stand te houden. Het is interessant, dat *Arum* zich ook reeds heeft gevestigd in het gemengde bostype waar gemaaid wordt. Hier is dus door menselijke invloed een gunstig milieu ontstaan.

L i t t e r a t u u r :

1. Mededelingen de Wolf, 1960. Stencil Botanisch Laboratorium, Groningen. en Enige recente subspontane en spontane vestigingen in de Hortus de Wolf. De Levende Natuur 63, 1960.
2. Gids voor de Hortus de Wolf. Uitgave Stichting „Henricus Munting“, Botanisch Laboratorium, Groningen.

De lage graslanden bij Beetsterzwaag en Gorredijk als pleisterplaats van ganzen en andere vogels

J. PHILIPPONA.

De lage, 's winters vaak overstroomde graslanden bij Beetsterzwaag en Gorredijk vormen vanouds een belangrijk pleistergebied voor ganzen, eenden, zwanen en verschillende steltlopers. De onderzoekingen van de laatste jaren hebben bewezen dat er in het binnenland nergens anders een zo belangrijke verblijfplaats voor deze wintergasten en doortrekkers bestaat. Aan de kusten van het IJsselmeer, de Waddenzee en de Zuidhollandse en Zeeuwse stromen bestaan even waardevolle terreinen, maar voor het binnenland is het bedoelde gebied volstrekt uniek. Het is te betreuren dat de bijzonder grote waarde van Beetsterzwaag en Gorredijk als winterverblijfplaats van duizenden vogels in veel kringen nog te weinig bekendheid heeft. Men zal opmerken dat de relatieve onbekendheid de rust van deze gebieden ten goede komt. Dat is natuurlijk juist, maar onbekendheid is in dit geval waarschijnlijk ook een slechte basis voor toekomstige beschermingsmaatregelen. En zulke maatregelen

zullen nodig zijn, wil er althans een deel van de luister van deze streek bewaard blijven. Het is hier, als in andere mooie streken van ons land: het gebied ontleent zijn waarde o.m. aan de weinig intensieve agrarische bedrijfsvoering en de nog onvolmaakte ontwatering. Gedeeltelijk is hier sprake van een zeer oud cultuurlandschap, waarvan het type in de rest van ons land nergens meer in deze omvang bewaard is gebleven. De mooiste complexen liggen ten zuiden van Beetsterzwaag aan weerszijden van het riviertje de Boorne (ook wel Koningsdiep of Ouddiep geheten). De bedoelde complexen staan plaatselijk bekend onder de naam Rome (ten noorden van de Boorne) en de Terwispeler Grootschar (ten zuiden van het riviertje). De tweede naam zegt ons dat we hier te doen hebben met een gebied dat oorspronkelijk gemeenschappelijk bezit was van de boeren van het dorp Terwispeel. Aangezien de boerderijen vanouds niet in de buurt van de Boorne geplaatst werden vanwege de

Fig. 1. *Groepje Kolganzen.*

herhaalde overstromingen in de winter, liggen de woonsteden zo ver verwijderd van de graslanden aan weerszijden van de rivier, dat deze tot op de huidige dag vrijwel alleen als hooiland in gebruik zijn gebleven. Aangezien deze hooilanden nog steeds onbedijkt zijn, komen ook in onze tijd de overstromingen geregeld voor. Meer westelijk liggen enige andere complexen, die weliswaar ingepolderd zijn, maar toch in winters met zeer hoge waterstanden soms maandenlang blank staan. Tenslotte bestaat bij Gorredijk een uitgestrekt gebied (genaamd de Fennen en de Kromten), dat ook nog al eens aan overstromingen bloot staat.

Het zeer talrijke voorkomen van bepaalde vogelsoorten in de winter (we denken

vooral aan Kolganzen en Smienten, maar daarnaast bv. aan Brandganzen, Pijlstaarten, Wintertalingen, Kleine zwanen en Kieviten en voor de nawinter aan Grutto's) is vrijwel geheel te verklaren door het feit dat er regelmatig een groot oppervlak drassig en overstroomd grasland voorhanden is. Zodra de afwatering verbeterd zou worden (en de plannen daartoe wachten gedeeltelijk nog slechts op uitvoering) verliest het gebied grotendeels zijn waarde als vogelverblijfplaats. De beoogde verbeteringen zullen zich uitstrekken tot alle terreinen in de omgeving van Beetsterzwaag en Gorredijk die nu nog een onvoldoende ontwatering bezitten. Wat betreft Rome en de Terwispeler Grootschar bestaat echter de mogelijkheid tot het doen van een

Fig. 2. *Opvliegende Kolganzen bij Oud-Beets.*

belangrijke concessie: men wil de overstromingen gedurende de winter ten behoeve van de pleisterende vogels kunstmatig laten voortduren. Schrijver dezes en verschillende daarover geraadpleegde personen zijn over de uitvoering van deze plannen echter geenszins gerust. In het algemeen overheerst de mening dat het gehele gebied ernstig gevaar loopt.

De natuurliefhebber heeft er recht op te weten wat hier zou kunnen verdwijnen, indien de passende beschermingsmaatregelen niet uitgevoerd zouden worden. Men beseffe nogmaals goed dat het gebied ornithologisch van bijzonder grote en ongetwijfeld internationale betekenis is. Wat betreft Rome en de Terwispeler Groot-schar gaat het om een paar honderd ha

hooiland van matige produktiviteit. Schrijver dezes ziet zeer goed het belang in van bepaalde cultuurtechnische verbeteringen. In dit geval meent hij echter stellig dat de prijs het offer niet waard is. Hij wil daarom alle belanghebbende personen en instanties tot waakzaamheid uitnodigen om, als het enigszins mogelijk is, het verlies van een onvervangbaar vogelgebied te voorkomen.

De waarde van het gebied schuilt echter niet slechts in de grote aantallen overwinterende vogels. Het landschap, vooral weer in Rome en de Terwispeler Groot-schar, is prachtig. De Boorne slingert zich van oost naar west door de weidse hooilanden, terwijl in het noorden en het zuiden bospartijen het landschap zeer fraai afsluiten. De

vegetatie van de hooilanden is zeer interessant, zelfs komen nog enige percelen blauwgrasland voor. De broedvogelbevolking is in alle hier beschreven complexen bij Beetsterzwaag en Gorredijk zeer rijk. Deze facetten moeten in dit artikel echter verder blijven rusten.

Het is van belang te weten hoe groot het aantal pleisterende vogels is. Hieronder zijn voor een aantal waarnemingsdata aantallen genoemd. De talrijkheid van bepaalde vogels, met name van eenden en Kleine zwanen hangt nauw samen met de grootte van het oppervlak overstroomd grasland. Bij uitgebreide inundaties, zoals in 1958-1959 en 1960-1961, zijn Smienten, Wilde eenden, Wintertalingen, Pijlstaarten en Kleine zwanen talrijk. In drogere winters,

zoals 1959-1960, ontbreken sommige dezer soorten of zijn slechts in kleine getale aanwezig. De ganzen zijn minder afhankelijk van zeer grote watervlakten, maar vragen toch een flink oppervlak overstroomd terrein als slaappleats. Sommige steltlopers, met name Grutto's, pleisteren graag op drassig en enigszins ondergelopen grasland. In natte jaren zijn in maart dan ook grote troepen Grutto's op de doortrek aanwezig. Ook Kieviten komen hier vaak in grote aantallen pleisteren. Het grote belang van overstroomd en drassig grasland als biotoop voor watervogels en verschillende steltlopers blijkt hier wel zeer duidelijk.

De hieronder volgende cijfers berusten op tellingen en schattingen die alleen wat

Fig. 3. Ondergelopen grasland in de buurt van Beetsterzwaag.

betreft de ganzen een zekere graad van nauwkeurigheid bereiken. Voor de andere soorten blijven de schattingen meestal ruw, hoewel ze zeker aan de voorzichtige kant zijn.

Seizoen 1958-1959.

Vanaf half januari veel overstroomd grasland.

21 febr. : 7.500 Kolganzen, 500 Brandganzen, eenden niet geteld.

7-8 maart: 15 à 20.000 Kolganzen, veel Smienten en Wilde eenden, klein aantal Pijlstaarten en Slobeenden, honderden Grutto's, veel Kieviten.

11 maart : 10.000 Kolganzen, 150 Brandganzen, duizenden Smienten en Wilde eenden, klein aantal Pijlstaarten en Wintertalingen, 85 Kleine zwanen, duizenden Kieviten, duizenden Grutto's, enige honderden Goudpleviezen.

21 maart : 3.500 Kolganzen, enige duizenden Smienten, honderden Wilde eenden, 38 Kleine zwanen, vele honderden Grutto's, paar duizend Kieviten.

Seizoen 1959-1960.

Deze winter nauwelijks overstromingen. Daardoor weinig eenden en geen zwanen.

21 dec. : ruim 2.000 Kolganzen, 1.300 Kleine rietganzen.

9 febr. : 2.000 Kolganzen.

20 febr. : 3.200 Kolganzen.

5 maart : 3.700 Kolganzen.

Seizoen 1960-1961.

Vanaf begin december, de gehele verdere winter veel overstroomd land.

27-30 dec.: 2.500 Kolganzen; enige duizenden eenden, vooral Smien-

ten, paar honderd Pijlstaarten, 250 Kleine zwanen.

12 febr. : 11.500 Kolganzen, 300 Brandganzen, 285 zwanen, eenden niet geteld.

25 febr. : 12.500 Kolganzen, 250 Brandganzen; eenden niet geteld.

4 maart : 3.000 Kolganzen, paar duizend eenden, vooral Smienten, verscheidene tientallen Pijlstaarten, 350 Grutto's, paar duizend Kieviten.

11 maart : 135 Kolganzen, vele honderden Smienten, paar honderd Pijlstaarten.

De lezer houde er dus rekening mee dat er bij de tellingen alleen voor de ganzen naar volledigheid is gestreefd. Als bepaalde soorten niet zijn vermeld, wil dat lang niet altijd zeggen dat ze er niet waren; er was dan echter geen gelegenheid om ook maar een enigszins aanvaardbare schatting te maken.

Het verbeteren van de ontwatering zou voor de pleisterende wintervogels zeer schadelijk zijn. De gevolgen kunnen we in enkele punten samenvatten:

1. Eenden zullen nog slechts in kleine aantallen overwinteren op vaarten en sloten (zoals dat nu in droge jaren ook reeds het geval is). Vooral de Smient verliest een, in natte winters belangrijke winterverblijfplaats.
2. Kleine zwanen zullen in het geheel niet meer verschijnen. Deze vogels komen in het binnenland nl. vrijwel alleen voor op ondergelopen grasland.
3. Kolganzen zullen in veel kleinere aantallen overwinteren en mogelijk op de duur geheel verdwijnen. In droge jaren vinden kleinere aantallen ganzen ook nu een slaapplek op vennen op een nabijgelegen heideveld.

Als we het gebied vergelijken met andere pleistergebieden van ganzen (om ons maar even tot deze vogels te beperken), dan is het duidelijk dat de gevaren hier nog groter zijn dan bij terreinen in de buurt van grote open wateren. De ganzen slapen hoofdzakelijk in het hier beschreven ge-

bied zelf en kunnen dus niet terugvallen op een nabijgelegen water.

Nu verbetering van de afwatering waarschijnlijk onvermijdelijk is, is het te hopen dat althans Rome en de Terwispeleer Groot-schar in de huidige toestand behouden zullen blijven.

Vragen en korte mededelingen

Houtsnippenonderzoek. Korte toelichting bij het verzoek om medewerking bij het onderzoek naar de broedvogelstand van de Houtsnip in Nederland door Dr. F. J. Kuiper te Bilthoven.

Het broedseizoen van de Houtsnip duurt van half maart tot in juli. Het voorkomen van Houtsnippen als mogelijke broedvogels kan worden vastgesteld door het waarnemen van de baltsvluchten. Deze vinden vooral plaats in de schemering, zowel in de avonduren als 's morgens vroeg. De vogels vliegen dan rond ter hoogte van de boomkruinen en daar boven. Zij laten af en toe een knorrend en vaak een hoog geluid horen dat wel als „tsie wik” wordt beschreven. Aangezien ook nog op doortrek passerende Houtsnippen wel baltsen, is het niet voldoende met een enkele waarneming op grond van het baltsen tot het voorkomen als broedvogel te besluiten. Er is daarvoor meer nodig. Het gedrag van één of meer vogels gedurende het broedseizoen kan het zeer waarschijnlijk doen zijn dat de Houtsnip werkelijk broedvogel is. Zekerheid heeft men alleen wanneer het nest is gevonden of wanneer er jongen zijn gezien. De Houtsnippen broeden op de bodem in naald- of loofbossen, meest in percelen met een goed ontwikkelde kruidlaag en vaak dicht bij een boom. Het nest is niet veel meer dan een kuiltje, waarin de 4 donker gevlekte eieren liggen, goed verborgen.

Voor het onderzoek is het in eerste instantie voldoende wanneer er bekend is waar Houtsnippen naar alle waarschijnlijkheid als broedvogel voorkomen. Het zoeken naar de nesten wordt niet gevraagd. Het moet zelfs in het algemeen afgeraden worden dit te doen, omdat de kans groot is dat er dan broedsels verstoord worden. Wanneer er door omstandigheden nesten worden gevonden, wordt opgave daarvan zeer op prijs gesteld o.a. om meer te weten

te komen over de ligging van de nesten en de ouderdom en aard van het bos, waar zij zich bevinden.

DR. M. F. MÖRZER BRUIJNS.

De nieuwe *Pinguicula*-vestiging in Hortus de Wolf.

Naar aanleiding van „Afplaggen en afstemmen”, in De Levende Natuur, februari 1961, het volgende: Het spijt me, dat ik in De Levende Natuur, november 1960, blijkbaar onduidelijk ben geweest.

Mijn nuchtere gedachtengang bij het zien verschijnen van die tientallen *Pinguicula*-zaailingen was:

1. Dit kan geen subspontane vestiging zijn, zoals die op de Wolf zo dikwijls voorkomt; het zaad van Vetkruid is nog niet rijp.
2. **Vroeger**, d.w.z. $\pm$ vijftien jaren geleden, groeide op de plaats waar is geplagd, een groot aantal *Pinguicula*'s, die **alle** door de successie te gronde zijn gegaan.
3. Is het mogelijk, dat zaden uit die periode nog in het minerale substraat aanwezig waren, en na het afplaggen tot ontkieming zijn gekomen?
4. Is er iets van bekend, hoe lang *Pinguicula*-zaden hun kiemkracht behouden?
5. Zou een Levende-Natuurlezer hierover misschien iets kunnen mededelen?

Uiteraard is de romantische gedachte van „door de aarde bewaarde” zaden in dit honderden jaren oude cultuurgebied, gelegen op de „rug” van de Hondsrug, niet bij me opgekomen.

E. LAARMAN.